

HIZKUNTZA ETA HERRI-KIDETASUNA

Lehenengo artikuluan, barnetik aztertu dugu hizkuntzaren muiña : alegia, ez hiztunaren iritzi subjektiboen arabera, hiztunari hizkuntzak erasten dion ikuskera objektibo eta bereziaren arabera baizik. Eta ondorio hau agertu da : ez politikan, noski ; baiña bai munduaren ikuskera dan aldetik, hizkuntzak moldatzen duela funtsean herrien pentsakera. „Hizkuntzaren estruktura batetik, eta mintzatzailleen pentsakera, giza-instituzioak eta zibilizazioa bestetik, sustraiean alkarri lotuak dirala, ziurtzat eman diteke” (Perrot, *La Linguistique*, 127)

Horiek horrela hau esan dugu : euskerak hortaratu duela Euskal Herriaren oiñarrizko izakera edo nazio-jite berezia.

Baiña hau, asko izanagatik ere, ez da dana.

Ondoko lerroetan agertuko dan bezela, hizkuntzak ematen baitu ere herritasun-giroa, herritar-kontzientzia, ahaidetasun-ustea, herrikide-tasuna, edo aberkide-anaitasunik iraunkorra. Vendryes'ek ongi dio : „Sozial-multzoan, hau edozein dalarik eta bere hedadura nolana hiko denik ere, lehenengo maillako eragiña du hizkuntzak. Hizkuntza da multzoko lagunak alkarrekin dituen lotkiarik zailena : bera da batera giza-taldearen bai irudi eta bai habe nagusi” (Le Langage, 282)

„La communauté de langage n'a pas seulement une utilité immédiate dans les rapports continus entre gens vivant ensemble : elle s'accompagne d'un sentiment spécial de co-appartenance”, dio Cohen'ek. Hizkuntza berbera erabiltzeari, „herrikide-tasun sentimendu berezi bat datzeko” (Pour une Sociologie du Langage, 108)

Ez datzeko, noski, aberzaletasuna, abertzale-izana ; baiña bai naziotasun objektiboa, hau ukatu eziñez egiñez. Hizkuntzari ez datzeko nahia, baiña bai izana. Erdaldun „euzko” edo „euzkotar” horietako batek hau esan dezake eta pentsa zoritxarrez : „yo soy español, y no vasco”. Baiña euskaldun batek, traidorerik zitalena izanik ere, nahi dan bezela pentsatuagatik ere, hau esan beharko du, besterik eziñean : „Ni euskalduna naiz ; baiñan euskaldun-español”. Abertzale danak Euskal Herriaren askatasuna nahi du, eta horregatik, nahi duelako alegia, Euzkadi'ko erresuma ekartzeko borrokatzen. Abertzaletasuna nahiaren maillan gertatzen da, eta hizkuntzak ez du nahia gidatzen. Euskalduntasuna, aldiz, naziotasuna, izanaren maillan dago, nahimenetik at ; izaeraren beraren zimendu baita.

Azaldutako eran eta neurrian, beraz, hizkuntzak ematen du pentsa-

kera-berezitasun hori. Baiñan era berean ere hizkuntzak ematen du aberkide-sentikera : nik „herrikide-tasun” deitu dudana. Arinkeriak „ropaje” deritzana, burua eta bihotza da batera...

* * *

Herrikidetasuna ez da gogaidetasuna.

„Adiskide, gogaide” dio euskal atsotitzak. Baiña herrikideen artean eta gogaideen artean gertatzen diran hartu-emanak, ez dira mailla berekoak, ez dira mota berekoak ere. „Euzkotar” ezkerkoi batzuk, esate baterako, ez dute ulertzen euskadun kapitalista batek eta euskaldun langille batek alkarrekin neholako loturarik edo kidetasunik izan deza-tekenik, batak bestea zapaltzeaz kanpo. Ba dute, ordea, bat, izanaren maillakoa : herrikidetasuna. Ez gaiñerakoak baiño hertsiago, ez : hizkuntzaren batasunak ez dakar nazioaren batasuna, jakiña : nazioa dakar, baiñan ez barneko giza-oreka eta legezko zuzentasuna. Hizkuntzaren batasun horrek, halarik ere, bere garrantzia du ; eta aberriaren hinka larrietan, herrikidetasun hau beste kidetasun guzietan nagusi dakieke. Hau sasi-marxista batzuk onartu nahi ez dutelako, ez dituzte ulertzen, eta ez ulertuko, ez Kataluña’ko, ez Bretaña’ko, ez Euskal Herri’ko, eta ez nehongo arazoak askatasunaren nahiak eragiñak diranean. Nabarmene-nak berak ere ez: Algeria’koa bereziki! Hori itsutasuna! Zeren-eta klaseak egiazkoak baldin badira ere (eta nork ukatzen !) ethniak eta nazioak egiazkoak dira ; eta klaseak baiño indartsuago agertzen ere nazioaren etsaien kontra. Hauxe da kakoa, esate baterako, egungo Belgika’ko gertakari askotan ; baiña ezkerkoiek ez dute ulertzen, eta gure arteko „sozialista” (?) batzuk ere ez, espagnolak baitira aurretik.

Herrikideen artean ba dira etsaigoak eta gorrotoak. Ba dira gatazkak eta gerla izugarriak. Ba dago klaseen arteko guduak. Batzutan ere batasuna sor diteke atzerritar zanpatzaillearen kontra. Herrikideen artean, hitz batez, kondaira gertatzen da.

Herritar ez diranen artean, aldiz, ez da kondaira obratzen, hartu-emanik ez dagoelako. Herrikide ez diranen artean ez dago urruntasuna eta hotza baizik ; ez dago deusik alkarrekiko, ez baitira mailla berean ari. Hizkuntza-kideak mundu-kide dira, mailla-kide, ifernu-kide nahi bada. Kondaira alkarrekin egiteko, gorrotatzeko eta maitatzeko, mailla-kide izan behar da aurrenik. Abstrakzioak bai : ikus dezake kidetasunik alkarri hitzegin ezin diotenen artean ; baiña berek ez, alkar ulertzen ez dutenek ez : ez dute kidetasunik eta kondaira-kidetasunik ezta oiñar-

rietan ere. Oharkabeen ere bi kondaira-liburu idazten dituzte ; paraleloak beharbada, eta funtsean berdiñak ; baiña egiazki bi. Indalecio Prieto'k xuxen zion : „Yo siento a Bilbao, pero no a Lequeitio”.

Hizkuntzak tajutzen baditu, beraz, eta bere gisara hautatzen, naturalezari buruzko ideiak, eta beren araberrako hitzak eta joskerak sortzen ; hizkuntzak berak ere aberkideen arteko maitasuna, aberkide-tasuna eta anai-kontzientzia sustatzen ditu, eta hauek bortizki. Baita klaseen arteko kidetasunak berak baiño bortizkiago batzutan, urte hauetako kondairak behin eta berriz gogarazten digun bezela. Batak bestea ezin mintzatzera kondenatzen duenean, eta arrotzen zerbitzutan ixillik jartzera, ezintasunari albaramendua eta gerla darraizkio.

* * *

Puntu hau lehenengo „Branka”n azaldu nuena bezin zaila ez dalakoan, ez du balio hemen han hainbat frogakari aipatzeak. Ekar ditzadan halere funtsezko zio batzuk, ideiak argitu eta finkatzeko.

Berriki aipatu du „Zeruko Argia”k (ikus 128 gn. zenbakia) Santiagogunean Tafalla'n igaz gertatu zana : herriko festa guzia euskaldun tankerakoa izan omen zan. Harrigarri eta pozgarri izan zitzaigun abertzaleoi, nola ez ! ; eta donostiar kasetak pozarren barreiatu zuen gertakaria. Zoritxarrez harrigarri iruditzen baita gaur hori Euskal Herri'ko „euzkotar” tutako lekuetan...

Halere Nafarroa'ko Fernando III (españolén illaran zazpigarrena) gure herrira etorri zan batean, ongi-etorri egin zioten tafallarrek (zoritxarrez ...) ; eta hau idatzi zioten pankartetan : „Bienvenido a esta tierra vasca” ; hau da : „Ongi-etorri euskaldun lurralde huntarat”. Baiña pankarta haiek ez ziran batere harrigarri gertatu garai hartan, eta hura idazteak ez zuen nahi bat erakutsi (igaz bezela), izana baizik, Tafalla'ko eskualdea orduan euskalduna baitzan. Noiz hori ? Ez erromatarren aroan, ez : orain dala ehun eta berrogei urte, karlista-gerrate aurreko garaiean. Tafallarrek, gaurko leitzarrek edo hazpandarrek bezelaxe, euskalduntzat zeukaten orduan bere burua. Nola ez ! Geroztik gailendu da española alderdi hortan ; eta geroztik ere, español hizkuntzarekin batera, español-izana, españoltasuna, eta illaran gero español izan nahia eta euskaldunekiko ukoa. Beste hitz batez, hizkuntzarekin batera, herrikidetasun berri bat nagusitu da, naziotasun berri bat, eta azkenean aberzaletasun berri bat: Zerk ekarria ? Ez gaitezen itsu izan :

hizkuntzaren trukeak ekarria!!! Edo, osokiago azaltzeko, hizkuntza trukaraztera eragin duten kariak.

Horrelako aldaketak ez dira Euskal Herrian bakarrik gertatzen : Euskal Herrian ez da „ulertu-eziñik” asko gertatzen. Azter dezagun, ikas dezagun ; eta utz ditzagun ametsak.

Orain bizi naizen Brussel huntanxe, esate baterako, danak dira flandretarrak (edo flamenkoak) geografi-jatorriz, Brussel frantses-hizkuntzaren ugarte bat baita, inguru guzian flamenkerak inguraturik ; eta brusseldar gehienak flamenkoak dira familiaz ere, gehienen etxeetan flamenkera entzun baitute. Ez da ahaztu behar mende hunen hasiera arte, flamenkera zala Brussel’go hizkera nagusia, nahiz bulegoetakoa eta administraziokoa ez izan. Baiñan azkeneko ehun urte hauetan ahuldu egin da hirian ; eta gutxitxo entzuten da kaletarren ahotan, inguruko hauzoetan ezik. Kondaira irakurri besterik ez da behar : administrazioaren aldetik, Exelne, Sint Gillis eta Schaerbeck’eko udaletxeak 1910-ean frantsestu ziran ; Ukkel eta Watermael, 1920-ean ; Auderghem, Sint Pieters Woluwe, eta Sint Lambert Woluwe 1930-ean, eta abar. Flandretarrek ez dute hau ahaztu, baiña brusseldarrek bai. Gaur, Belgika’ko lege berriek behartuta, Brussel’go administrazio osoa bi hizkuntzetan egiten da ; baiña brusseldarrak, zaharrak eta hauzo txiroetakoak kendurik (Vorst, Anderlecht, Haute deritzan karrikaren hauzoa), frantsesez ari dira gero eta gehiago. Ez da ahaztu behar gaurko mintzaira-bikoiztasun hau, ehun urtetako frantses-batasunari darraikiola (1830-tik 1921 eta 1932-arte). Hori dala-ta Brussel’go (eta Flandre’ko) burgesia osoa frantsesez mintzo izan da oraintsu arte. Antwerpe, Gent eta Leuven’go burgesia orain hasi da flamenkerara itzultzen.

Eta hunat egoera. Gaurko brusseldarrak, flandretarren etsai amorratuak dira gehienetan. Brussel’en flamenkeraren eta „flamingant” en (flamenko abertzale dirala esan diteke gutxi gora behera) kontrako herra bizi eta kupidagabe bat dago ; eta ez mespretxua edo gutxiespen hotza soillik. Geure Euskal Herriko zenbait eskualdetan gertatu dana (zertarako izenez aipa ?) hemen ere gertatzen : „Volksunie”ren eta nolana-hiko flamenko abertzaleen etsairik delibatuena eta sutsuenak gaurkoz Brussel’ en ezagutu ditut.

Fenomenu bera gertatu da Finlandia’n ere, finlandera suezierari nagusitzen hasi zitzaionenan.

Hor lege bat ageri da : HIZKUNTZA TRUKATU ONDOREN, HERRIKIDETASUNA ERE TRUKATU EGITEN DA. ANTZINA-

KO ABERKIDETASUNA, ETA ABERTZALETASUNA SEGIDAN, ITZALDU EGITEN DIRA ; ETA BEREN ORDEZ HIZKUNTZA BERRIARI DAGOKION ABERKIDETASUNA PIZTUTZEN DA, ETA SEGIDAN ABERTZALETASUN BERRIA ERE.

Hizkuntza galdu duen eskualdea, bere jatorrizko edo ethniazko enborretik ebakitzen eta berezten da arras ; eta bere sorkurazko arrotzatasuna „garbitu” nahirik, bere sorterriarekiko jatorrizko maitasunari, herra eta gorrotoa darraizkio.

Bestaldetik, beretu eta „irentsi” duen ethniak, noski, hastapenetan batez ere erdi-herrikidetzat, herengusutzat, edo sasi-naziokidetzat begiratzen du „kolonizatzen” hasi berri dan eskualdetarra ; eta hortatik datorkio huni, borta ez baiña anaia propio agertu nahia, anaia bixki hobe, bere abertzaletasun eta maitasun berri horiek frogatzeko eta nabarmenerazteko behar gorria. Bai Alsazia’n, bai Bretaña’n, eta bai Nafarroa’n. Hortara, hauzoko herrikide berrien izpirituetatik goganbeharrak erauzi nahiz, behin eta betirako jatorrizko „tatxa” zikin hori xahutu nahiz, Aberri berriarekiko „chauvinismoa” ere erakutsi behar izaten da. Euskal Herrian eta Irlanda’n, Bretaña’n eta Flandre’n, abertzalerik sutsuenek izen arrotzak dituzte. Abertzalerik gogorrenak bilbotarrak eta Enkartaziotakoak ditugu guk ; eta espanyakoirik zitalenak berriz Azkoitia’n eta Durango’n. Ibarnegarai eta Maeztu, Curutchet eta Lizarza, landare bereko lore dira.

Abertzaletasun-aldakuntza horiek ez dira legunki gertatzen. Jatorrizko herritartasuna askotan iskilluak eskuan ukatzen eta madarikatzen baitute hizkuntzaz gabetuek. Anai-ohien arteko gudua noiz nahi has diteke : herrikidetasuna ebakia, ethniaren hobirako bidea hartua da.

Horrela agertzen da etadura bat herrien eta eskualdeen kondairetan hizkuntza itzali ezker. Herrikide izandakoak, aberikide-ohiak, ez dira pentsakeraz herrikide aurrerakoan. Baiñan are gehiago : oharkabean ez dute herrikide ez agertu eta ez izan nahi ! Aldakuntza buruan finkatzen da, azaldu eziñezko plegu hori bestelakatu egiten da ; eta bihotzean gogortzen da ezin ikusia. Hortik aurrera, istoriak sakondu baizik ez du egingo hizkuntzaren trukeak sortutako arroilla.

Soziologilariek ez dute besterik esaten : „Herri baten ondasunik sakonena eta jatorrena, bere izakeraren agerpenik biziena, bere multzo-kulturaren lokarririk sendoena, hizkuntza da”, dio Bluntshli’k. Eta Albert Dauzat’ek : „Hizkuntzaren batasunak giza-taldeen artean kide-

tasunak eta begikotasunak sortzen dituela ukatu eziña da. Gauza bera erresumen beren artean ere”.

Hizkuntzei buruzko fenomeno hauetan, ekonomiazko edo klasezko gorabeherarik erroetan ote dagoen azter ditekete ; aztertu egin behar da, hobe. Hitz bakan batzuk gaurkoz. Horrelakoak egokitu ohi dira, eta besteei erantsi. Edozein eskualdetan hizkuntza-aldaketa bat gertatzen danean, ba dago horrelakorik : nagusitzen dan hizkuntza, nagusi dan klasearen hizkuntza baita (nagusitzen diran ideiak, nagusi dan klasearen ideiak diran bezelaxe). Hortik datorkio gaintasuna (eta ez subjetoa bakarrik...); erresuma, nagusien zerbitzutan baitago, eta beren hizkuntzaren zerbitzutan ere bai hortaz. Horrela ethnia-liferentziari, klaseena erasten zaio ; ethnia saltzen baitute bertako agintariek. Hizkuntza berriaren gaintasuna, beraz, alegiazkoa ez-baiña guztiz egiazkoa da : zapal dutako ethniak „goitik” erbestetzen dira, eta „beheitik” lehengoratzten ; „goitik” saltzen dira, eta „beheitik” birrerosten ; atzerriaren zerbitzutan jarriz hondatzen, eta bertako herriaren zerbitzutan jarriz salbatzen. Aurrenak erbestetzen, Euskal Herrian eta Bretaña’n, Viet Nam’ en eta Algeria’n, beti izan dira puntuzkoak, jauntxoak, kapitalistak, eta, hitz batez, bere herriaren mixeriaz profitatu dutenak. Nork mespretxatzen zituen kitxuatarrak Peru’n : kitxueraz mintzo ziranek, ala „obraje” lotsagarritan inditarrak hil arte nekarazten zituzten espāñolek eta „perutar” berriek ? Sentidu hortan ba dago, beraz, gorago aipatutako herra hortan, klaseen arteko gorrotaren zantzu bat, bestearen gehigarri bat.

Baiña jatorrizko ethniaren kontrako gaitzerizko edo aiherkunde hortan, ba dago nik uste, eta gaillen, eta sakonagorik, alkarri ezin ulertzearen ondorioa : illunago dalako hain zuzen sakonago.

* * *

Herrien bestelakatze eta apurtze hau gauza ezaguna da aspaldidanik ; hizkuntzen desberdintasunak bereizi egiten baititu jendeak ; eta alderantziz, berdintasunak alkartzen. Ukatu eziña izan da hau beti ezkerotzik. Babel-dorrearen kondairaren muiña hortan datza : hizkuntzaren batasuna Jaungoikoak gizonei kendu zienean, gizadiak bere indarra bera galdu zuen !

Ideia hildo hortan berean, bi herrik bi mintzaira liferente hitzegiten dituztenean, ez dago beren artean egiazko batasunik ; ez baitago fun-

tsezko kidetasunik, ez pentsakeraz eta ez alkarrekiko sentikeraz. Ez dago ; eta ezin diteke ez izan eta ez sor.

Ondoko artikulutan agian agertuko dugu hizkuntzak noiz eta nola galtzen edo trukutzen diran. Hau besterik da. Ikus dezagun gaurkoz, soziologiari gagozkiola, hizkuntza batek zergatik duen batasun-indar hori ; edo, alderantziz, zergatik duen hizkuntzaren „bestetasunak” berezteko indar ikaragarri eskerge hori.

Har dezagun azterpidetzat gaurko gizon bat. Zer irakurtzen du ? Zein irrati entzuten ? Zein telebista ikusten ? Zein kasetak erosten ? Beste alde batetik, berriz, norekin mintzatzen ? Nola mintzo da lantegian ? Norekin ezkontzen ? Zein herritan igarotzen bakantzak, eta zein dendatan erosten ? Erantzunak errazak dira, eta errazak dira baita aukeratu beharra egokitzen zaion herrietan : bere hizkuntzazko irratia entzuten ditu, bere hizkuntzazko liburuak irakurtzen eta telebistak ikusten, bere hizkuntzazko kasetak erosten. Waloniarrek maiz aski Frantzia'ko telebista jarraitzen dute, sekulan ez Belgika'ko flamenkerazkoa. Eta alderantziz flamendarrek Holanda'ri buruz. Frantz Fanon'en hitzez esateko : „Hizkuntza batez baliatzea, kultura oso bat onartzea, erabiltzea eta nortzea da”. Erantzunari segida emateko : gizon hark bere hizkuntzaz mintzo diran lagunak ditu ; eta emazteztako bere hizkuntzaz mintzo dan emakume bat aukeratzen. Erosteke, mintza ditekanean dendetan sartzen da, eta lana ez du aurkitzen, eta ezin gaiñera, gor-mutu izan beharko lukean lantegietan. Bere egiazko mundua, beraz, bere hizkuntzak mugatzen dio goitik behera. Bere joka-lekua ez da bere erresuma bera, bere hizkuntzazko eskualdea baizik.

Nola neur horren guziaren eragiña ? Nondik nora ez esango horrek guziak egiten duela, soziologiaren aldetik, berriz ere gure plegua, gure moldea, gure izakera ? Hizkuntzaren inguruan, psikologiaz eta soziologiaz, egiazko ugarte bat eraikitzen da : barrengoentzako zabal, ezagun eta bero ; kanpokoentzako hertsia, atsekabe eta hotz. Beste hitz batez esateko : hizkuntzak mugaturik, egiazko erresuma berezi bat sortzen da. Eta, hizkuntzarekiko beti, ba dira itsaso zabaletik etortzen diran legortarrak, ba dira Aberri bat eta Atzerri bat, politikazko muga guzien gaiñetik. Jon San Martin'ek egoki zion „Euzko Gogoa” hartan : „Nere Aberria euskera da”.

Leo Ferré ez da Guadalajara'n behiñere herrikoi izango, baiña Jorge Negrete bai.

Usu gertatzen dira Suiza'tarren eta Alemania'tarren arteko ezkontzak,

erresuma berekoak ez izanik ere ; alta, oso gutxitan Zürich'tarren eta Génève'tarren artean.

„Frankfurter Allgemeine” kaseta oso ezaguna omen da Strassbourg'en ; baiñan ez Lyon'en. Zergatik ?

Ahuñamendi'ko „mugak” aspaldidanik zatitzen gaitu euskaldunok. Halere, harrigarria da gaur bertan zein herrikoi diran bertsolariak mugaz bi alderdietan ; edo-ta zenbat eta zenbat ezkontza gertatzen dan orain berean ere Iparraldeko eta Hegoaldeko baserritarren artean. Eta zein gutxi, ordea, araberan, bi eskualdeetako kaletar erdaldunen artean... Ezin estadistikarik aipa, zoritxarrez.

Hizkuntzaren muga, edozein aldetatik begiraturik, egiazko muga bat da. Hizkuntzaren mugarik ez dagoenean, berriz, baita politikazko eta bortxaz onarrarazitako sasi-mugak, ez dira mendeen buruan ezpada muga bihurtzen.

Lehenengo begiradatik hizkuntzak eta erresumak mailla bereko soziologiazko indarrak dirudite.

* * *

Gizona jaiotzen danean, legezko mundu batean edo bestean jaiotzen da. Ez zaigu nehoi galdetu zein gobernu-mota nahi genuen, edo zein familia-molde, ezta zein mintzaira ere. Horiek oro „hor” ziran gu jaiotze aurretik. Ba zegoen gure herrian antolamendu bat, edo araudi-sorta bat hobeki. Alde batetik hizkuntza, horiek bezela, ez dago pertsonaren eskuetan, ez da bere meneko : gizonarengandik at billakatzen da.

Baiña gizarte-ekintza dan aldetik, hizkuntza instituzio hutsa da (ikus, esate baterako, *Pour une Sociologie du Langage*, Cohen, 81). Ongi dio bukatzeko : „gaurko erresumetan nazio-hizkuntzaren nahi-ta-ezko irakaspena gertatzen danean, zer esan behar da ? Instituzioen menpean dagoela hizkuntza, hertsiki loturik ? Ez ahal da xuxenago beste iritzi hau: bere jokabidearengatik, instituzio horien atal bat dala gaur hizkuntza bera ? Irizkera horixe eman dugu ontzat liburu huntan”. (Cohen, 82). Izan hala da ; eta horregatik erresumako hizkuntza zalantzan jartzea, erreboluzioa predikatzea bezelaxe da gaurko munduan.

Idea hari berari ekiten dio aurrerago Cohen'ek : „hizkuntza... gobernuaren lanabes bat da gaurko erresumetan, gaiñerako instituzioei atxikia” (314) ; eta beste batean : „egungo erresumetan, gero eta gehiago arau-gai edo legegarrri billakatu da hizkuntza, instituzioetarik bat bihurtu arte” (362).

Idea berbera azaltzen du Martinet'ek : „Gauzak horrela, giza-instituzioen artean hizkuntza ezartzea bururatzen da ; eta azterkera horrek ba ditu hobariak ugari” (Elém. de Ling., 12). Eta Saussure'k : „Hizkuntza instituzio sozial bat da” (Cours, 129).

„La langue est une institution sociale”, diote behin eta berriz soziologo guziek ; familia edo kultura bezin funtsezkoa. „Hizkuntza kategoria sozial bat da”, zion Tarde'k, „kategoria” hitza Kant'en sentiduan hartuz. Eta Blondel'ek : „hizkuntzarekin batera, hiztunek osatzen duten multzoa bera sartzen da gugana, eta gugan egoten eta itsasten da”.

Nere aberkide batzuk, beti pikuan egoki, ez bide dute hau ulertu nahi. Eskuindar batzuen ustez, hizkuntza folkloreakeriaren aurpegi bat besterik ez da : esandakoak azaldu ondoren, ez du balio berriz ekiteak. Sasi-marxista ezkerkoi batzuen ustez, berriz, hizkuntza ez da funtsezkorik ezer ; edo okerrago oraindiko, „superrestruktura”ren parte bat baizik ez da, hots, kapitalismoarekin *erraztatu* beharrekoa !... Marcel Cohen marxista izanik, 165-garren horrialdea eta urrengoak irakurtzeko erregutzen diet (Pour une Sociologie du Langage). Stalin'ek berak kritika ezin gogorrago bat egin zuen Marr'en kontra, hunek, beste gauza batzuen artean, hizkuntza bat „superrestruktura” dala esaten zuelako.

Hizkuntza ez da, soziologiari gagozkiola, ez folklore eta ez superrestruktura. Hizkuntza bat herri oso baten sorkaria eta lokarria da. Horregatik da, eragiñaren aldetik, erresumaren parekoa.

* * *

Are gehiago esango nuke nik.

Zerga-biltze antolatzailez gain, hizkuntza dala ERRESUMAREN INSTITUZIO NAGUSIA eta sustraiezkoa. Eta hau betidanik, baiña erresumaren aginpidea gotortu ala, gero eta finkatuago eta nabarmenago gaur agertzen dala. Eman dezagun hizkuntzaren batasun-ındarraren balioaren ohartzapena, berria dala. Baiña, halere, konturatu gabe, edo erdizka baizik ez konturaturik ere, erresumak betidanik izan du hizkuntza-politika bat.

Erresumaren oiñarria hizkuntzaren batasuna da. Erresuma berririk gehienak, horregatik, eta URSS'ekoak bereziki, hizkuntzaren arabera mugatutako erresuma-federazioak dira. Ez baita beste biderik erresuma eta hizkuntza alkarren habe eta sostengu, eta denbora berean herriaren zerbitzuko, egon ditezten.

Errejionalistek eta norteñotzarrek ez dute huntaz ezer entzun nahi :

ezkondu eziñak ezkontarazi nahi dituzte ; eta hizkuntzaren politika hori (erresuma bati hizkuntza bakar bat) Fraitntzia'ren lepora botatzen dute, eta ez dute guretzako nahi, gu „euskeromano” deituz !

Egunkariak eta kondairako liburuak irakurri ezker, ordea, ez dago horrelakorik : politikazko askatasunik ez dagoenean, ethniek erresuma berezirik ez dutenean, ez dago hizkuntzazko eta kulturazko ez askatasunik eta ez berezitasunik. Bai erromatarrek beren inperio zaharrean, bai britaniarren Irlanda'n eta Guernesey'en, bai Canada'tarrek Quebec'en, bai españolek Peru'n eta errusitarrek Karelia'n, beti eta nun-nahi berdin : denek eraman dute aurrera bere hizkuntzaren batasuna. Eta hori hala izan da ; eta aurrerakoan nabarmenkiago gertatuko da, erresuma modernoek instituzio nagusia sekular baiño garbikiago hizkuntzaren batasuna baita.

Tamala da bretoin abertzale baten iritzi argitsua hemen ezin osorik aipatzea (ikus „Ar Vro”, 1964, 27 gn. zenbakia). Hunela dio Gi Etienne Abanna gure gogaideak : „Fraitntzia'ren batasunaren zerbitzutan, itzali egin behar da bretoiñera”, esan zuen De Monzie frantses ministroak. „Fraitntzia'ren beharra eta premia ez da, hain zuzen, bretoiñera bizi dedilla, itzal eta hil dedilla baizik”. Esakuntza hauek garai hartako errejionalistak asaldu egin zituzten eta sutan jarri. Asaldu horiek, egiazko izan ziran neurrian hain zuzen... zozokeriaren seme ziran” (20 gn. horrialdea).

Gi Etienne'ren iritzia guztiz zuzena iruditzen zait.

Eta hunela ekiten : „Erresumek esaten dutenari jaramonik ez ; baiña zer egiten duten eta nola jokatzeko duten begiratzen badugu, bi gauza erreparatuko ditugu :

1) Beren funtsezko agirietan, oso bakanka aipatzen dutela hizkuntzaren arazoa.

2) Beren egiazko jokabideetan eta politikan, ordea, zinki arduratzen dirala hizkuntzei buruzko arazoaz”.

Hitzez hitz izenpetuko genuke. Xuxen ikusia benetan.

Eta huntara biltzen du bere pentsamentua : „erresumaren eta hizkuntzaren sustraia bat eta berbera dira”.

Horixe da egia : horra hor kakoa, irakurle hori. Ohartuko ahal gera behin eta betirako ! Hizkuntza ez baita pillota, eta ez txatxukeria bat : erresumaren guna bera eta insituzio nagusia hizkuntza baita.

* * *

Gehienetan, ordea, eta geure herrian bereziki, erresuma eta gure hizkuntza alkarren euskarri ez-baiñan alkarren ukatzaille izan dira. Eta hau foruekin eta forurik gabe : aspaldiko Nafarroa askatuan, joan dan mendeko Gipuzkoa'n eta 1966-eko Zuberoa'n. Beti bat.

Oraintsu arte, hizkuntzaren mugak iraunkorrago eta gotorrago gertatu ahal izan dira maiz erresumakoak berak baiño. Hau baita egia garbi ikusi ez duten hizkuntzalariek somatu egin dute : „erresumako mugek, hizkuntzen artekoak finkatzen lagundu dute”, dio Dauzat'ek ; baiña hauei nagusitzeko „mendeetan zehar lortu dute, ez berealatik” (L'Europe Linguistique, 93).

Gauza ezaguna da ere, dialektuen kondaira aztertzeke esate baterako (Falc Hun'ek hala istudiatu du bretoiñera) „isoglosak eta administrazioko mugak alkarri datxezkola” (Vendryes). Eta ideiarri jarraituz : „Dialektu bat nabarmenago mugatzen da politikazko zatiketa bati baldin badagokio ; eta, baita zatiketa hura sortu zuten oiñarriak geroztik ezabatu badira ere, dialektuaren mugak luzaz iraun dezake” (Le Langage, 307). Fenomenu berbera ikus dezakegu guk Garazi'ko eta Irati'ko euskalkiak erkatuz, esate baterako ; edo-ta Hendaia'ko hizkera eta Hondarribi'koa.

Mendeetan zehar bai : piskanaka, erresuma hizkuntzari nagusitzen zaio. Nekez, ordea ; eta ez gutxitan, lurraldeak odolztatuz.

Zer ikusten da, adibidez, España'ko eta Fraitzia'ko erresumetan ? Lau mende huntan zanpatu gaituztela gu euskaldunok ; eta berdin bretoiñak, katalanak, eta abar. Halere, España'ko eta Fraitzia'ko erresumen „batasun” hori, ez dutela lortu : ipuin bat besterik ez dala. Erresumak denbora luzea behar izaten zuen orain arte atzerritar herriaz arras nagusitzeko : horra hor lekuko kolonialismoaren kondaira. Turkiarrek urte asko egin zuten Europa'n, baiña Balkanetako ethniak bizirik daude. Gauza bera espñoiek Peru'n, eta kitxuera ez da hil. Eta gauza bera frantsesek Arjel'a'n, arabera itzali gabe. Bertako kulturak eta hizkuntzak ez dira gehienetan hil (Arabitarrek, era berean, ez zaizkie kabilatarrei nagusitu). Orain hedabideak haundiagoak izaki, erresumak lehenago ezaba ditzake ethniak.

Kolonialismoak arras garaitu ez duen herrietan, zanpatutako herriak hiltzeko arriskuan bizi dira. Eta, hori dala-ta, non dago gaur abertzale-mogimendurik ? Nor dira Europa'ko erresumetan asaldatzen diranak ? Hizkuntza berezia gorde duten herriak, ala „folklore”-atal hau galdu dutenak ? Irakurleak berak erantzun beza.

Hizkuntza bereziak diran eskualdeetan, herrikidetasun berria ez da eskualdeaz jabetu ; eta ez guztiz sekulan jabetuko, hizkuntza bereziak dirauño. Ez baitago egiazko herrikidetasunik eta ez nazio-batasun iraunkorrik ere, hizkuntzazko batasunetik kanpo. Zanzpatzaillearen hizkuntza erabiltzen ez duena, erresumako „pake”aren edo „ordenu”aren ukatzaille eta nahastale baita.

España'ko erresuman, katalanak eta euskaldunak higitzen dira batez ere ; Frantzia'koan, bretoiñak, euskaldunak, katalanak eta alsaziarrak ; Bretaña Nagusian eskoziarrak eta walistarrak ; eta abar. Hots : erresuma-hizkuntzek arras „irentsi” ez dituzten eskualdeak. Ez horietatik kanpo. Nola uler hori, herrikidetasuna hizkuntzaren menpean dagoela aitortu gabe ?

Baita erresumaren batasuna ofizial gertatzen danean, ez dago hizkuntzaren gaiñetik egiazko batasunik ; eta berezi-nahia nola edo hala, berezi-nahiaren izenean edo errejionalismoaren izenean, behin eta berriz pitzutzen eta zornatzen da. Nun ? Beti zapaldurik galtzen ari dan hizkuntza baten alorrean ; ez sekulan ere hizkuntzazko desberdintasuna ezabatu dan eskualdeetan. Abertzale gehiago dago Bizkaia'n Jaka'n baiño, nik uste... Españolismoa pizkorrago Erribera'n Gipuzkoa'n baiño. Gisa da !

* * *

Hizkuntzazko batasunak ez omen du, besterik gabe, herrikidetasuna ematen : kroaziarrak eta serbiarrak lekuko, esate baterako. Hor erlijio-kontu bat izan zan (edo izan omen zan, nahiago bada) ; baiñan ez herriek, askatasunean eta argitasunean, oharrean hala deliberaturik deus. Horri, halere, azken urteetako gorrotoak erantsi zaizkio, Kroazia'ko katolikoek Hitler' en alde jokatu zutelako ; eta muga egiazkoago eta gotorrago egin bide da Tito'ren ahalegiñen kontra : gertatutako hilkin-tzen oroitzapena ez baita aisa ezabatuko.

Nork esan dezake waloniarrak aurki Frantzia'ra igaroko ez diranik, edo flandretarrak Holanda'ra ? Europa berria sortzen bada batez ere, joera horietako mogimenduak sor ditezke. Eta Antwerpe'ko alkateak ziolarik Brussel kulturaz gero eta nabarmenago „frantses” hiri bat billakatzen ari dala, soziologiari gagozkiola, ez da hain oker askoren ustez ; brusseldarrak berak ez baitira gaitzi : „Au Petit Paris”, „le Petit Versailles”, eta abar, sarri irakur ditezke.

Era berean, Uruguay'tik Argentina'ra joateko, erresumaren arteko muga bat behar da igaro ; baiña herri-aldakuntzarik ez dago, gaur bede-

ren. Erresuma eta ethnia ez dira gauza bera. Hori dala-ta, errez uler diteke Cuba'n Che Guevara buruzagi izatea (argentinarra izanik ere) ; eta zergatik ez dan berdin nagusitu Viet Nam'en. Gogaide eta herrikide, zer nahi esanagatik ere, ez dira bat.

* * *

Bego, halere. Hizkuntzakide izanagatik ere, eman dezagun hunengatik eta hargatik, ba dirala gaur liferentziak hemen edo han, bihotzari eta sentimenari dagozkion liferentziak. Zer pentsa ?

Horrek ez du gure ideia nagusia ukatzen.

Herrien arteko gorabeherak aztertu dituztenak, huntaz ere ohartu dira. Guy Héraud federalistaren iritzia, esate baterako xuxena da eta nere iritziz onartu egin d'iteke.

Héraud'en ustez hizkuntza bakar bati ez datxeko derriorrez, eta jendeek nahi ala nahi ez, erresuma bakar bat ; baiña, istilluei azkena eman ahal izateko, erresuma batek HIZKUNTZA BAKAR BATEN hiritarrak beharko lituzke bildu. Erresumak jatorrizko hizkuntza bakar baten eremuan eraiki beharko lirake, dio. Alegia : bi jatorrizko hizkuntza, bi erresuma beti — edo gehiagoagian —. Baiña jatorrizko hizkuntza bakar bat, erresuma BAT GUTXIENEZ. Herrien nahiak erabakiko. Hizkuntza bereko herriek egiazki zer nahi duten, ez dakigu usu. Kondairak ordea gauza bat erakusten du : bi hizkuntzatako erresuma bakar bat gehien-gehienetan ez dala egoki ari. Erresuma ez baitzaio bitasunari gainditzen. Erresumaren bidez ere ez baita herrikidetasuna jaiotzen, eta bai hizkuntzei dagokiena egoten. Gauza bat da segura kondairagilleentzat (eta ez guretzako bakarrik) : Euskal Herriak ez duela soluziorik Euzkadi gabe edo bi erresumatan partiturik.

* * *

Albert Dauzat hizkuntzalariak, nahiz-eta hizkuntzari buruz frantses aitakeria ezagun horren seme izan, hunela aitortzen du kidetasun huni buruz mintzo dalarik : „Gure garaiean naziotasunaren ezagugarririk agiriena billakatu da hizkuntza. Hauxe da giza-multzo bat lotzen duen lokarririk zailena eta gotorrena” (Phil. du Langage, 144).

Estrukturalismoaren aitak ere gauza bera zion : „Nazio baten ohi-
turek eragin egiten diote beren hizkuntzari ; eta, bestaldetik ere, batez-
beste, hizkuntzak egiten du nazioa” (Saussure, Cours, 40).

Orain arte erresuma baiño gogorrago izan zitekean hizkuntza ; eta

bere aldeko erresumarik gabeko hizkuntza batek mendeetan zehar iraun zezakean. Horri esker bizi da Euskal Herria.

Gaur hori ez da egia. ERRESUMAREN LEHENENGO INSTITUZIOA GAUR HIZKUNTZA DA. Gaur beraz hizkuntzak ematen duen herrikidetasuna oiñarri bat izan diteke, baiña erresuma behar da ere. Mende anitz igaro ditugu hizkuntzak ematen duen herrikidetasun horri helduta. Aurrerakoan ez da aski izango.

Kontutan har dezagun.

TXILLARDEGI'k